

VILNIAUS UNIVERSITETO BOTANIKOS SODAS NUO 1781 M. IKI ŠIŲ DIENŲ: KELETAS SODO ISTORIJS ŠTRICHŲ

Silva Žilinskaitė, Audrius Skridaila

VILNIAUS UNIVERSITETO BOTANIKOS SODAS

Kairėnų g. 43, LT-10239 Vilnius

silva.zilinskaite@bs.vu.lt

Straipsnyje aptariama Vilniaus universiteto botanikos sodo raida nuo įkūrimo 1781 m. iki mūsų dienų: pirmieji žingsniai – Medicinos kolegijos kiemelyje (dab. Pilies g. 22) (1781–1799) ir suklestėjimas Sereikiškėse (1799–1842), po beveik 77 m. pertraukos, nuo 1919 m., – Vingyje, o nuo 1974 m. – ir Kairėnuose. Pirmosios dvi vietos jau tik istorinės, nes sodui nebeprisitaiko. Sodas Vingyje ir Kairėnuose įsikūręs dvaro sodybose, tad įdomus ir kaip paveldo objektas – su IV–VI a. kapinynu, dviejų dvaro sodybų pastatais, parku ir tvenkiniais.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: botanikos sodas, veikla, kolekcijos, paveldas

ĮVADAS

Vilniaus universiteto botanikos sodas įkurtas per Abiejų Tautų Respublikos švietimo reformą XVIII a. pabaigoje. Ši reforma tapo pagrindu gamtos mokslų raidai mūsų krašte ir Vilniaus universitete. Sodo istorija neatskiriama nuo universitete dirbusių profesorių veiklos. Deja, ji neatskiriama ir nuo komplikuočių ar net tragiškų mūsų kraštui istorinių aplinkybių, kada iškilo grėsmė ir sodui, ir jo kūrėjų gyvenimui. Tačiau net ir po dramatiškiausių istorinių lūžių, negandoms praėjus, sodas vėl atsikurdavo ir suklestėdavo. Tad jo istorija – tai tiek praeities epochų, istorinių įvykių, tiek ir gamtos mokslų plėtros atspindys. Publikacija parengta naudojantis archyviniais duomenimis,

publikuota medžiaga, istorinių tyrimų ataskaitomis, taikant analitinį ir istorinį-rekonstrukcinį tyrimo metodus.

BOTANIKOS SODAS

MEDICINOS KOLEGIJOS KIEME

Vilniuje, Pilies g., ties Šv. Jonų bažnyčia, yra namas, pažymėtas 22 numeriu: jo kiemas labai erdvus, viduryje – vejos lopinėlis, įrėmintas kukmedžių. Taip simboliškai – memorialine lenta prof. Jeanui Emmanueiliui Gilibert'ui ant namo sienos (atidengta 1999 m., per Europos kultūros paveldo dienas) bei augalais kiemelyje – pažymėta pirmoji Vilniaus universiteto botanikos sodo (VU BS) vieta.

1. Jeano Emmanuelio Gilibert'o herbaras *Herbarium Grodnense*, kuriame yra ir Vilniaus universiteto Botanikos sodo augalai, 1776–1783, in: Kijevo M. Cholodno Botanikos instituto Nacionalinis herbariumas, Silvos Žilinskaitės nuotrauka, 2008
Jean Emmanuel Gilibert's herbarium *Herbarium Grodnense*, which also includes plants from the Botanical Garden of Vilnius University, 1776–1783

Sodo įkūrėjas Gilibert'as 1781 m. pabaigoje atvyko į Vilnių iš Gardino, kai ten uždaryta jo įsteigta medicinos mokykla su botanikos sodu. Universitete jis ėmė vadovauti ką tik įsteigtai Gamtos istorijos katedrai ir įkūrė botanikos sodą. 1782 m. pavasarį į Vilnių perkelta dauguma Gardino sodo augalų¹. Lapesniems buvo skubiai pastatytas šiltnamis, kiti pasodinti lysvėse, maždaug 200 m² plote². Pirmaisiais sodo gyvavimo

- 1 Piotr Köhler, „Dawne ogrody botaniszne Wilna“, in: *Wiadości botaniczne*, Warszawa, 1995, nr. 39 (1/2), p. 144–147.
2 Audrius Skridaila, *Sumedėjusių augalų introdukcija Vilniaus*

metais čia galėjo būti sukaupta apie tūkstančio rūšių augalų ir sėklų kolekcija. Deja, 1783 m. pradžioje Gilibert'as išvyko. Jį pakeitė Europoje jau pagarsėjęs antrosios Jameso Cooko kelionės aplink pasaulį 1772–1775 m. dalyvis Johannas Georgas Adamas Försteris. Šis nusivylė labai mažu sodu, todėl dėjo daug pastangų, kad Edukacinė komisija 1787 m. skirtų lėšų naujam sklypui pirkti. Deja, ir Försteris 1787 m. išvyko. Rektorius Marcinas Poczobutas Odlanickis bandė rasti žmogų, tinkantį vadovauti katedrai ir botanikos sodui. Sodą laikinai globojo medicinos profesoriai (ne botanikai), kol 1792 m. pradėjęs dirbti medikas Ferdinandas Spitznagelis ėmėsi konkrečių darbų, kad sodas būtų perkeltas į Sereikiškės.

BOTANIKOS SODAS SEREIKIŠKĖSE

Dabar tai Bernardinų sodo dalis į kairę nuo pagrindinės alėjos įėjus pro centrinius vartus. Po rekonstrukcijos 2013 m. atidarytame sode simboliškai pažymėti čia buvus Botanikos sodą skirta nedidelė ekspozicija. Tiesa, XVIII ir XIX a. teritorijos vaizdas buvo visai kitoks: Sereikiškės buvo tarsi sala, kurią supo senoji ir naujoji Vilnios vagos bei Karaliaus malūno kanalas. Sodas taip pat užėmė Bekešo bei Plikojo kalnų papėdes, jam priklausė ir pastatai (dab. Barboros Radvilaitės g. 4, 6, 8 ir 10).

Sodo teritorija pamažu didėjo perkant ar gaunant dovanų sklypus: Försterio rūpesčiu 1787 m. nupirkta pirmasis sklypas – 504 posesija su mūriniu nameliu ir dvių aukštų namu (dab. Barboros Radvilaitės g. 4, 6), tais pačiais metais nupirkta 505 posesija³; 1801 m. – 507 posesija⁴, plotas padidėjo iki 2,3 ha; 1808 m. – M. S. Bejerio sklypas dešinėje Vilnios pusėje, prie Plikojo ir

universiteto botanikos sode 1781–2000 metais: Daktaro disertacija, Vilnius, 2001, p. 44.

- 3 Delo ob ustroistve i rasshireniji Botanicheskogo sada, 1833–1839, in: Lietuvos valstybės istorijos archyvas (toliau – LVIA), f. 567, ap. 2, b. 3442, l. 37.
4 Vavžeckio dovana Vilniaus universiteto botanikos sodui, 1801–1802, in: Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius (toliau – VUB RS), f. 13 – 79, l. 1.

Bekešo kalnų, plotas jau apie 4,4 ha. Sereikiškių g. gavo Botanikos gatvės vardą. Iki 1815 m. ansamblis visiškai baigtas ir aptvertas. Apie 1833 m. 506 posesija taip pat atiduota sodui⁵, o 1836 m. prie sodo leista prijungti ir 650–700 kv. sieksnių žemės plotą – tik uždrausta jame sodinti didelius medžius ir krūmus⁶.

1806 m. balandžio 18 d. padėtas didžiosios oranžerijos statybos kertinis akmuo (dab. namo Barbaros Radvilaitės g. 8 vietoje), statyta pasitelkiant ir ten buvusių pastatų pamatus⁵. Šiai statybai Vilniaus civilinis gubernatorius Hansas Frieselis padovanojo 40 000 nugriautos Žemutinės pilies plytų (plačių, senovinių, išdegtų iš Šnipiškių molio). Iš tų plytų pastatyti gilūs didžiosios oranžerijos pamatai ir sienos⁷. Pagrindinis korpusas baigtas 1808 m., 1810 m. prieš jį pastatyta pirmoji žemų šiltnamių eilė, 1811 m. – antroji, 1821 m. – trečioji⁸. Sodo akcentu tapo trys pastatai: didžiosios oranžerijos, Gamtos istorijos katedros namas ir namas dešinėje Vilnios pusėje.

Sodą perkelti ėmėsi Spitznagelis⁹, bet įgyvendinti pradėtus darbus sutrukdė šalį 1792–1795 m. užgriuvusios negandos. Nuo 1797 m. sodo kūrimo darbus vykdė Stanisławas Bonifacas Jundziūlas, o nuo 1825 m. jo idėjas tęsė Jozefas Jundziūlas. Jų, kaip ir Spitznagelio, sodo vizija buvo paremta Carlo Linnaeuso principais¹⁰: visas plotas suskirstytas stačiakampiais sklypais, apsodintais gyvatvorėmis, augalai sodinami lysvėse. Šiltesnio klimato kraštų augalai auginami trijų tipų

2. Jeano Emmanuelio Gilbert'o herbaras, augalas *Cana indica*, auginamas Botanikos sode Pilies g., 1781–1783, in: Kijevo M. Cholodno Botanikos instituto Nacionalinis herbariumas, Silvos Žilinskaitės nuotrauka, 2008

Jean Emmanuel Gilbert's herbarium, plant *Cana indica*, cultivated in the Botanical Garden on Pilies St., 1781–1783

- 5 Arimeta Vojevodskaite, *Vilniaus senamiesčio 20 kvartalo pastato Pionierių g. 8 istorinių tyrimų ataskaita*, 1986, in: Vilniaus regioninis valstybės archyvas (toliau – VRVA), f. 1019, ap. 11, b. 6801, l. 6, 7, 11.
- 6 Jonas Jurkštas, Kęstutis Labanauskas, *Jaunimo sodas Vilniuje. Istoriniai tyrimai*, 1988, in: VRVA, f. 1019, ap. 11, b. 6933, l. 10.
- 7 Napoleonas Kitkauskas, *Vilniaus pilys: statyba ir architektūra*, Vilnius: Mokslas, 1989, p. 43.
- 8 Stanisław Jundziūl, „Gabinet historyi naturalnej i ogrod botaniczny Wilenskiego uniwersytetu“, in: *Biblioteka Warszawska*, Warszawa, 1850, t. 1, p. 53–55.
- 9 Jakub Mowszowicz, „Z historii dawnych ogrodów botanicznych uniwersytetu Wilenskiego“, in: *Kosmos*, 1950, ser. A, 66 (1–3), p. 209–230.
- 10 Carl Linnaei, *Philosophia botanica*, Viennae, 1783.

šiltnamiuose: karštame (15–19° C) – tropinio klimato augalai, laikomi čia ištisus metus; šiltame (10–12° C) – vadinamieji „etiopiniai“ augalai ir sukulentai, vėsiausiose ir erdviausiose oranžerijose (7,5° C) – augalai, vasarą išnešami į lauką ir sustatomi tam skirtame plote. Medžiai atlieka apsauginę funkciją ir sodinami šachmatine tvarka. Sodo paskirtis – mokomoji¹¹.

1828 m. pradžioje rektoriaus Wacławo Pelikano kvietimu sode pradėjo dirbti Karlas Witzelis iš Kremeneco.

11 Audrius Skridaila, *op. cit.*, p. 52.

3. Motiejus Pšibilskis, Vilniaus universiteto Botanikos sodas Sereikiškėse, 1835, litografija pagal Karolio Račinsko piešinį, Lietuvos dailės muziejus, in: *Vilniaus universitetas dailėje*, Vilnius: Vaga, 1986, 301 il.

Mateusz Przybilski, *Botanical Garden of Vilnius University in Sereikiškės*, 1835, lithograph after Karol Raczyński's drawing

Jis atvežė pažangesnių idėjų, sodo viziją pristatė Universiteto tarybai 1829 m. pavasarį – siūlė geometrinį sodo planą pakeisti kraštovaizdiniu, o augalus išdėstyti pagal Antoine'o Laurent'o de Jussieu sistemą. 1829 m. vasarą rašte Universiteto tarybai taip pat siūlė atverti sodą viešiemis lankytojams ir pateikė tvirtinti lankymo taisykles¹², nes lankymas dar 1804 m. S. B. Jundziūlo iniciatyva apribotas. Po netikėtos Witzelio mirties 1830 m. sodui vadovauti paskirtas Stanislawas Batysas Gorskis – jis pratęsė sodo augalų išdėstymą pagal de Jussieu sistemą¹³. Augalų sistematikos požiūriu sodas tapo vienas pažangiausių to meto Europoje. Jis taip pat tapo

svarbiu augalų introdukcijos centru Lietuvoje, o kolekcijos maksimumą pasiekė 1829 m. – 7 660 augalų vardų; sparčiausiai daugėjo šiltnamio augalų dėl Europoje prsidėjusio tropinių augalų introdukcijos bumo¹⁴.

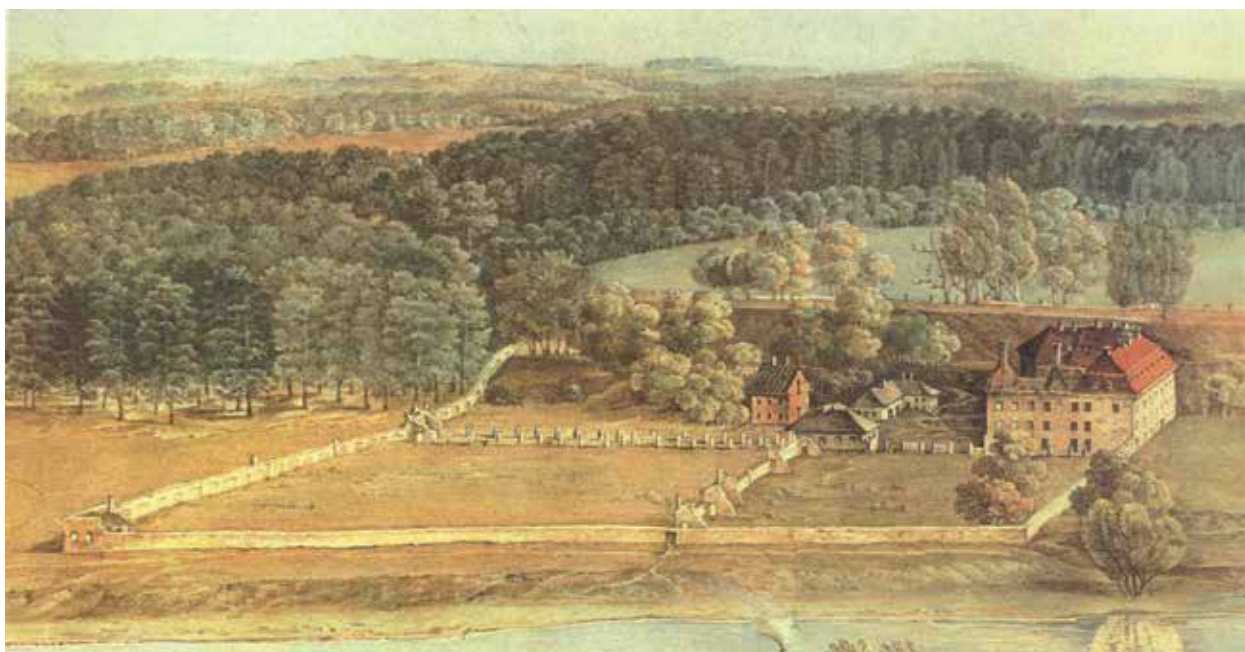
Deja, sodui nebuvo lemta gyvuoti. Dar malšinant 1831 m. sukilimą caras nurodė Vilniuje įrengti antrosios kategorijos tvirtovę – birželį gautas generalgubernatoriaus raštas atiduoti dalį sodo teritorijos (apie 2 000 m²) tvirtovės statybai. Gamtos istorijos katedros pastatas taip pat įtrauktas į citadelės sudėtį¹⁵. Uždarius universitetą, sodas perėjo Medicinos ir chirurgijos akademijos

12 Delo o Botaniczeskom sadie po novoj opisi na 7 janvaria 1826 goda, in: LVIA, f. 567, ap. 2, b. 1985, l. 32–35, 40.

13 Audrius Skridaila, *op. cit.*, p. 55.

14 Akta tyszące prof. Ks. Stanislawia i Jozefa Jundził z lat 1818–1830 ogrodu botanicznego przy univ. Wilenskim, 1808–1830, in: VUB RS, f. 2 – KC352, l. 1–35.

15 Vladas Drėma, *Dingęs Vilnius*, Vilnius: Vaga, 1991, p. 128, 129, 332.

4. S. Smolikovskis. Jėzuitų rūmai Vingio šile, 1850, fragmentas, Maskvos istorijos muziejus, in: Vladas Drėma, *Dingęs Vilnius*, Vilnius: Vaga, 1991, 222 il.

S. Smolikowski. *Jesuit palace in Vingis park*, 1850, detail

žinion. 1842 m. uždarius ir ją, dalis šiltnamio augalų buvo perduoti Dorpato (Tartu) ir Kijevo Šv. Vladimiro universitetams, dalis – Vilniaus generalgubernatoriaus žinion¹⁶. Atvirojo grunto sumedėję augalai palikti likimo valiai. Sodo teritorija iš pradžių buvo priskirta generalgubernatoriaus vasaros rezidencijai, vėliau pamažu pritaikyta visuomenės poilsiui ir pramogoms. Dar neseniai klestėjusio Botanikos sodo nebeliko.

BOTANIKOS SODAS VINGYJE

Nei universiteto, nei botanikos sodo Vilniuje nebuvo 77 metus. Kartu su 1919 m. atkurtu Stepono Batoro universitetu (SBU) buvo kuriamas ir botanikos sodas. Senoji sodo teritorija Sereikiškėse universitetui

gražinta¹⁷, bet ji buvo tokios blogos būklės, kad sodą nutarta kurti naujoje vietoje – Vingio parko žemutinėje terasoje prie Neries, 2 ha teritorijoje, buvusioje dvaro sodyboje. Tad nuo 1919 m. sodui tenka dar viena misija – paveldosauginė, nes tiek Vingyje, tiek Kairėnuose sodas „susitiko“ su dvarais (1, 2 lentelės), garsiais praeitimi, bet mūsų laikus pasiekusiais tikrai ne pačios geriausios „fizinės“ būklės.

Botanikos sodą kūrė SBU gamtininkai prof. Piotras Wiśniewskis, prof. Jozefas Trzebinskis, prof. Franciszekas Xaweras Skupenski, inspektorius Konstantinas Proszyński, vyr. asistentas Andrzejus Michalskis, Jakubas Mowczowiczius ir kt. Sodo uždavinys buvo sukaupti kiek galima daugiau Vilniaus ir Naugarduko kraštams būdingų augalų, atvirame grunte ir oranžerijose (statytose 1928–1929) auginti kitų kraštų augalus, reikalingus akademinėms botanikos studijoms

16 Delo Vilenskoj Mediko-Chirurgicheshkoj akademiji o peredache rastenij Botanicheskogo sada v vedenije Derptsogo universiteta i v drugyje vysshije uchebnyje zavedenija, 1841, in: LVIA, f. 567, ap. 2, b. 4954, l. 46, 49, 50, 75, 76, 77.

17 Protokol oglėdzin folwarku „Zakret“, in: Lietuvos centrinis valstybės archyvas (toliau – LCVA), f. 175, ap. IA, b. 28, l. 307.

5. a, b, c SBU botanikos sodo inspektoriaus Konstantino Proszynskiego Botanikos sodo augalų piešiniai, 1919–1936, in: Vilniaus universiteto herbariumas, Silvos Žilinskaitės nuotrauka, 2008

Plant drawings by the inspector of the Botanical Garden of Stephen Báthory University Konstantin Proszynski, 1919–1936

bei moksliniams tyrinėjimams¹⁸. Nežiūrint nepalankių sąlygų ir potvynių sukeltų praradimų, apie 1932 m. kolekcijos stabilizavosi, 1935 m. jose buvo apie 2 800 vardų augalai, maždaug tiek ir išliko iki 1939 m.: atviro grunto žolinių augalų – apie 2 000 vardų, šiltnamio augalų – apie 300, atviro grunto sumedėjusių augalų – apie 180¹⁹. Iki mūsų dienų išliko nedaug medžių, o šiltnamyje vešėjusiais ir kitais augalais galime pasigrožėti nebent vartydami Proszynskiego piešinius, saugomus VU Herbariume²⁰.

18 Jolita Klimavičiūtė, *Botanikos mokslo raida Lietuvoje 1919–1943 m.*, Vilnius: Botanikos instituto leidykla, 2002, p. 63.

19 Audrius Skridaila, *op. cit.*, p. 60, 93–94.

20 Jonė Rukšėnienė, Dalia Jonynaitė, *Vilniaus universiteto*

SBU Vingyje įkurtas sodas 1939 m. perėjo Vilniaus universitetui, įvyko didelė darbuotojų kaita, dauguma SBU botanikų išvyko. Sodu rūpinosi iš Kauno persikėlę botanikai – prof. Antanas Minkevičius nuo 1940 m. rudens ėjo ir sodu vedėjo pareigas. Iki galo sutvarkyti sodu reikalus sutrukdė prasidėjęs karas. 1941–1943 m. vokiečiai sode buvo įsirengę lysves, kur augino daržoves karinei ligoninei. Labiausiai sodas nukentėjo per paskutiniuosius mūsų dėl Vilniaus 1944 m. liepą, kai vokiečiai Vingio parko rajone forsavo Nerį ir veržėsi Kauno link.

herbariumo senoji kolekcija, Vilnius: Lietuvos nacionalinė UNESCO komisija, 2006, p. 15–19, 23–110.

Po karo sunkiai ir pamažu viskas „stojosi į savo vėžes“. 1954 m., kai sodui ėmė vadovauti dr. Aldona Lučinskienė, prasidėjo naujas etapas, buvo suformuluota tokia sodo misija: mokomoji – teikiama medžiaga studentų paskaitoms ir praktikos darbams; mokslotiriamoji – atliekami įvairūs bandymai; mokslu populiarinimo – paskaitos ir žinių apie augalus sklaida, be to, parama sodmenimis mokykloms, augalų mėgėjams ir kitiems. 1964 m. pastatyti trys nauji šiltnamiai (234 m²), o 1967 m. baigtas pats didžiausias statinys – oranžerijos priestatas. Sodo plotas padidėjo iki 7,35 ha, jame gausėjo kolekcijos: 1959–1960 m. apie 3 000 vardų augalų, 1972–1974 m. – jau apie 4 600²¹.

Per metus sodą aplankydavo apie 7 000 žmonių. Gausėjant specialybių katedrose ir plėtojantis mokslui

21 GMF Botanikos laboratorijos planai ir ataskaitos 1961–1972, in: Vilniaus universiteto archyvas (toliau – VUA), f. 856, ap. 14, b. 63, l. 179–181, 194–195.

(katedrų darbuotojai sode turėjo žemės sklypelius moksliniams eksperimentams atlikti), sodo teritorija ir šiltnamiai nebepatenkino vis augančių poreikių, todėl imta dairytis naujo sklypo. 1974 m. gegužės 14 d. LSSR Ministrų Tarybos potvarkiu botanikos sodui skirtas 148 ha sklypas Kairėnuose. Sodas Vingyje tapo skyriumi. Dabar Vingio kolekcijose yra virš 1 800 vardų augalų. Dendrologinė kolekcija sode pati seniausia, dvylikai vertingiausių medžių ir krūmų suteiktas Lietuvos nacionalinių genetinių išteklių statusas²². Sistematikumo 700 vardų augalų kolekcijos kriterijai – išskirtinės morfologinės, sisteminės ir dekoratyvios ypatybės, rožyne auginama per 150 veislių ir rūšių rožių (*Rosa* L.). Svogūninių augalų kolekcijoje auga per 400 vardų augalų, iš jų – per 300 rūšių ir veislių tulpių (*Tulipa* L.).

Vykdydamas vieną iš savo misijų – edukacinę – skyrius organizuoja daug renginių, siekia lankytojus supažindinti su kolekcijose auginamais augalais ir naujausiais mokslo pasiekimais.

BOTANIKOS SODAS KAIRĖNUOSE

Sodas gavo ne tik gražią Kairėnų laukų erdvę, bet ir labai apleistą dvaro sodybą. Paminklosauginis aspektas lėmė, kad projektą ruošė grupė tuometinio Paminklų konservavimo instituto darbuotojų: vyr. architektė Dainora Juchnevičiūtė, parkotytrininkas Kęstutis Labanauskas, dendrologas Leonas Čibiras ir kiti²³. Viskas prasidėjo įvertinus esamą padėtį, surinkus istorinę medžiagą (2 lentelė).

Teritorija suskirstyta į ekspozicinę, eksperimentinių laukų ir ūkinę zonas. Naująjį dendroparką numatyta kurti geografiniu-ekologiniu principu. Senajame

22 Dėl augalų nacionalinių genetinių išteklių sąrašų patvirtinimo, Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2009 m. gruodžio 31 d. įsakymas nr. DI-861, *Valstybės žinios*, 2010, nr. 4–164.

23 Leonas Čibiras, Dainora Juchnevičiūtė, *VU Botanikos sodas Kairėnuose: esamos padėties įvertinimas, atraminis planas*, Paminklų konservavimo institutas, 1979, in: VRVA, f. 1019, ap. 11, b. 6037, l. 26.

6. Napoleonas Orda, *Kairėnų dvaro rūmai*, 1875–1877, Krokuvos nacionalinis muziejus, in: Vytautas Levandauskas, Renata Vaičikonytė-Kepežinskienė, *Napoleonas Orda, senosios Lietuvos architektūros peizažai*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2006, 193 il.

Napoleon Orda, *Kairėnai manor*, 1875–1877

parke paliktas esamas erdvinis planas, o parko pakraščiais suprojektuotos augalų ekspozicijos. Visą ekspozicijų zoną jungia žiedinis kelias. Mokslinei ir ūkinei zonoms numatyta teritorija išilgai Antakalnio–Naujosios Vilnios kelio. Sodo vadovų Juozapo Meidaus (1975–1990), dr. Evaldo-Vyliaus Navio (1990–2002), dr. Audriaus Skridailos (nuo 2002) ir viso kolektyvo pastangomis sodo vaizdas keitėsi. Per daugiau nei 40 m. teritorijoje, kuri padidėjo nuo 148 iki 191,5 ha, sukurtas didelis, sklandžiai funkcionuojantis ūkis, o infrastruktūra ir toliau nuosekliai plėtojama.

2011 m. kovo 17 d. VU Senato nutarimu botanikos sodui suteiktas kamieninio neakademiniio padalinio statusas, atlikta sodo struktūros pertvarka. Didžiausias sodo turtas – augalų kolekcijos. Pagal jų dydį sodas yra turtingiausias Lietuvoje ir vienas turtingiausių Baltijos šalyse – kolekcijose 2017 m. buvo 10 024 vardų augalai (dekoratyvūs, vaisiniai, varpiniai), priklausantys 236 šeimoms, 1 041 genčiai. Iš pradžių buvo panašu

į „lysvių ūkį“, nes svarbiausia buvo kaupti kolekcijas. Atvėrus sodą lankytojams, labai suintensyvėjo kolekcinių sklypų pritaikymas lankymui ir naujų ekspozicijų kūrimas (Rododendrynas ir Japoniškasis sodas, Alyvų kalnas, Didysis gėlių slėnis, Edukacinis daržas, Fitoremediacijos lysvės, Rožynas ir kt.). Sodas taip pat turi išskirtinę galimybę pristatyti Lietuvos savaiminę florą natūraliose augavietėse (plačialapių miško, pušyno, pelkėto miško, tvenkinio, užželiančio tvenkinio, sauso šlaito) – daugiau kaip 450 rūšių, t. y. apie trečdalį Lietuvos savaiminės floros augalų. Sodo kolekcijos yra puiki bazė ir studentams, ir moksliniams tyrimams. Nuo 1994 m. mokslininkai dalyvauja Lietuvos augalų genetinių išteklių tyrimuose, nuo 2002 m. sodas koordinuoja dekoratyvių augalų genetinių išteklių tyrimus Lietuvoje, nuo 2004 m. administruoja *Ribes L.* ir *Rubus L.* augalų genčių Europos centrinę duomenų bazę.

Pamažu plėtėsi ir tarptautiniai ryšiai: iš pradžių su SSRS respublikų botanikos sodais, po 1990 m.,

7 a, b VU Botanikos sodo Kairėnuose teritorijos pokyčiai, Silvos Žilinskaitės ir Ingos Raubaitės nuotraukos, 1998–2010

Changes in the territory of the Botanical Garden of Vilnius University in Kairėnai

„atsivėrus sienoms“, – pirmiausia su Europos, o vėliau ir kitų žemynų sodais. Sodas tapo daugelio tarptautinių organizacijų nariu: nuo 1992 m. – Baltijos (Estija, Latvija, Lietuva) BS asociacijos, nuo 2003 m. – Tarptautinės BS organizacijos *BGCI*, nuo 2004 m. – ES BS konsorciumo, nuo 2005 m. – Lietuvos universitetų BS asociacijos LUBSA, nuo 2008 m. – Baltijos jūros šalių BS asociacijos ir kt. Dar vienas BS bendradarbiavimo aspektas – sėklų mainai: palaikomi ryšiai su 400 respondentų iš 50 valstybių.

Sodas iki 2000 m. plačiai visuomenei oficialiai buvo uždaras, bet informacijos sklaida prasidėjo nuo pat sodo persikėlimo į Kairėnus – tuomet veikusių skyrių darbuotojai buvo ir gidai, ir konsultantai atvykstantiems lankytojams. Už sodo ribų informaciją skleidė ir 1997 m. įsikūręs VU BS Draugų klubas.

Reikėjo 26 m. pastangų (kolekcijų ir infrastruktūros plėtros), kad sodas Kairėnuose 2000 m. būtų oficialiai atidarytas lankytojams.

Kasmet organizuojama daug renginių, kai kurie jau tapo tradiciniai, galima sakyti – sodo vizitine kortele²⁴. 2017 m. sode pabuvo per 86 400 lankytojų, nepamiršti ir virtualūs²⁵. Tad dabartinis universitetinis botanikos sodas nuosekliai vykdo tokiems sodams būdingą misiją: 1) biologinės įvairovės bei žinių apie ją

24 Tarptautinei biologinės įvairovės dienai skirta šventė (nuo 2002), Žemės meno paroda (nuo 2003), parodos muziejuje (nuo 2008), paroda-mugė „Lietuvos žiedai“ (nuo 2009 m. rudenis). Sode vyksta dviejų muzikos festivalių – „Kristupo vasaros“ (nuo 2011), „Bardų vasaros“ (nuo 2013) – koncertai.

25 Nuo 2001 m. veikia interneto svetainė www.botanikos-sodas.vu.lt, nuo 2009 m. – paskyra feisbuke, nuo 2012 m. – tvityryje, nuo 2013 m. – „Google+“.

kaupimas ir saugojimas, moksliniai tyrimai ir dalyvavimas studijų programose ruošiant aukščiausios kvalifikacijos specialistus; 2) plačiosios visuomenės poreikių tenkinimas (aplinkosauginė, švietėjiška, kultūrinė veikla, rekreacinio ir turistinio potencialo didinimas).

APIBENDRINIMAS

Vilniaus universiteto botanikos sodas nuo pat įkūrimo 1781 m. keturis kartus keitė vietą. Sodo teritorijos Pilies gatvėje ir Sereikiškėse – jau tik istorinės, nes sodui nebeprisitaikė. Dabartinis sodas įsikūręs dviejose vietose (Vingio parke ir Kairėnuose), buvusiose dvaro sodybose, tad, be tiesioginės veiklos, „prisiima sau ant pečių“ dar vieną misiją – paveldosauginę; tai reikalauja didelių investicijų, bet suteikia sodui daugiau gyvybės. Tad dabartinis universitetinis botanikos sodas išsamiai nuosekliai vykdo tokiems sodams būdingą misiją: 1) biologinės įvairovės bei žinių apie ją kaupimas ir saugojimas, moksliniai tyrimai ir dalyvavimas studijų programose ruošiant aukščiausios kvalifikacijos specialistus; 2) plačiosios visuomenės poreikių tenkinimas (aplinkosauginė, švietėjiška, kultūrinė veikla, rekreacinio ir turistinio potencialo didinimas).

Gauta 2017 09 30

ŠALTINIAI

- Čibiras Leonas, Juchnevičiūtė Dainora, *VU botanikos sodas Kairėnuose: esamos padėties įvertinimas, atraminis planas*, Paminklų konservavimo institutas, 1979, in: VRVA, f. 1019, ap. 11, b. 6037, l. 26.
- Dzikas Liudvikas, *Buvusio Kairėnų dvaro archeologinių tyrimų ataskaita*, Paminklų restauravimo projektavimo institutas, 1980, in: VRVA, f. 1019, ap. 11, b. 6038, l. 16.
- Dzikas Liudvikas, *Buvusio Kairėnų dvaro archeologiniai tyrimai (Užstatymo liekanos buv. dvaro parke): Brėžiniai*, Paminklų restauravimo projektavimo institutas, 1980, in: VRVA, f. 1019, ap. 11, b. 6039, l. 22.
- Jurkštas Jonas, Labanauskas Kęstutis, *Jaunimo sodas Vilniuje. Istoriniai tyrimai*, 1988, in: VRVA, f. 1019, ap. 11, b. 6933, l. 10.
- Labanauskas Kęstutis, *Buvusio Kairėnų dvaro parkas. Istorijos apybraiža*, Paminklų konservavimo institutas, 1979, in: VRVA, f. 1019, ap. 11, b. 6035, l. 166.

Skridaila Audrius, *Sumedėjusių augalų introdukcija Vilniaus universiteto Botanikos sode 1781–2000 metais: Daktaro disertacija*, 2001, l. 44, 52, 55, 60, 93, 94.

Valužytė Jūratė, *Buvusio Kairėnų dvaro ansamblis. Istoriniai tyrimai*, Paminklų restauravimo projektavimo institutas, 1992, in: VRVA, f. 1019, ap. 11, b. 6036, l. 3, 4, 7, 11–19.

Vojevodskaitė Arimeta, *Kairėnų dvaro pastatai*, Paminklų restauravimo projektavimo institutas, 1981, in: VRVA, f. 1019, ap. 11, b. 263, l. 50–56.

Vojevodskaitė Arimeta, *Vilniaus senamiesčio 20 kvartalo pastato Pionierių g. 8 istorinių tyrimų ataskaita*, 1986, in: VRVA, f. 1019, ap. 11, b. 6801, l. 6, 7, 11.

LITERATŪRA

- Drėma Vladas, *Dingęs Vilnius*, Vilnius: Vaga, 1991.
- Gasparavičienė Sigita, Labanauskas Kęstutis, „Vingio parko praeities pėdsakai“, in: *Šiaurės Atėnai*, 2001, nr. 17 (555), p. 10.
- Gasparavičienė Sigita, „Jėzuitų laikotarpis“, in: *Šiaurės Atėnai*, 2001, nr. 23 (561), p. 10, 11.
- Gasparavičienė Sigita, „Vingio parkas XVIII a. pab.–XX a. pr.“, in: *Šiaurės Atėnai*, 2001, nr. 25 (563), p. 10.
- Jundziłł Stanisław, „Gabinet historyi naturalnej i ogrod botaniczny Wilenskiego uniwersytetu“, in: *Biblioteka Warszawska*, Warszawa, 1850, t. 1, p. 53–55.
- Kitkauskas Napoleonas, *Vilniaus pilys: statyba ir architektūra*, Vilnius: Mokslas, 1989, p. 43.
- Klimavičiūtė Jolita, *Botanikos mokslo raida Lietuvoje 1919–1943 m.*, Vilnius: Botanikos instituto leidykla, 2002, p. 63.
- Köhler Piotr, „Dawne ogrody botaniczne Wilna“, in: *Wiadomości botaniczne*, Warszawa, 1995, nr. 39 (1/2), p. 144–147.
- Levandauskas Vytautas, Vaičekonytė-Kepežinskienė Renata, *Napoleonas Orda. Senosios Lietuvos architektūros peizažai*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2006.
- Linnaei Carl, *Philosophia botanica*, Viennae, 1783.
- Mowszowicz Jakub, „Z historii dawnych ogrodów botanicznych uniwersytetu Wilenskiego“, in: *Kosmos*, 1950, ser. A, 66 (1–3), p. 209–230.
- Rukšėnienė Jonė, Jonynaitė Dalia, *Vilniaus universiteto herbariumo senoji kolekcija*, Vilnius: Lietuvos nacionalinė UNESCO komisija, 2006.
- Sadauskaitė I., „Kairėnų ir Seiliūnų kapinynų radiniai“, in: *LTSR MA Darbai. Serija A*, Vilnius, 1959, nr. 1 (6), p. 59–70.

PRIEDAI

- 1 lentelė. Vingio dvaro sodyba.
2 lentelė. Kairėnų dvaro sodyba.

Laikotarpis ir pagrindiniai bruožai
<p>Senasis (1441–1522). Teritorija, vadinama Lukiškėmis, į kurią pateko ir dabartinė sodo teritorija, priklausė miestui nuo 1441 m. (Kazimiero (Kazimierz IV Jagellończyk) privilegija); Vilniaus miestiečiai ir kilmingų giminių atstovai valdė atskiras dalis¹⁸.</p>
<p>Radvilų (1522–1593). 1522 m. greta kitų didikų valdų atsiranda ir Radvilų žemės, o dvaras vadinamas Radvilų Lukiškėmis. 1551–1565 m. dvarą valdė LDK didysis kancleris ir Vilniaus vaivada Mikalojus Radvila Juodasis (Nicolaus VI Radziwil Niger), gyveno naujai pastatytuose mediniuose rūmuose. Iš čia plito naujas tikėjimas – reformacija, buvo įkurta viena pirmųjų Lietuvoje reformatų mokyklų, pradėjo burtis protestantų bendruomenė. Po tėvo mirties vienas iš sūnų Stanislovas Radvila Pamaldusis (Stanislaus II Radziwil Pius) 1584 ir 1593 m. jam priklausiusią Lukiškių dvaro dalį užrašė jėzuitams¹⁸.</p>
<p>Jėzuitų (1593–1774). Jau XVI a. pabaigoje pradėtas kurti kompleksas, ilgainiui pradėtas vadinti jėzuitų Lukiškėmis ar Užvingiu (Zakret), tapo ne tik poilsio, bet ir vienu svarbiausių Akademijos intelektualinių ir kultūros centru. Šiam gamtos kampeliui savo eiles skyrė ir Motiejus Kazimieras Sarbievijus (Mathias Casimirus Sarbievius). Mokslo laipsnių teikimo ceremonialus, vadinamus promocijomis, akademija stengėsi derinti su kitų valstybių karalių vizitais. 1646–1648 m. perstatyti rezidencijos rūmai, įveistas sodas, iškasti keli tvenkiniai, fontanai, teritorija aptverta tvora. Didžiulis greta rezidencijos rūmų plytėjęs vaistažolių daržas minimas jau 1646 m., tad galima sakyti, kad farmacijos mokslo pradžia taip pat sietina su Lukiškėmis. Iš gydomųjų žolelių padarytos tinktūros, antpilai buvo pardavinėjami jėzuitų vaistinėje. 1714 m. rezidencijos teritorija apmūryta aukšta siena, o jos vidinės nišos ištapytos augaliniais ornamentais, rojaus paukščių ir gyvūnų atvaizdais¹⁹. Didingus trijų aukštų rūmus su mansardomis, manoma, projektavo Jonas Kristupas Glaubicas (Johan Christoph Glaubitz), o statė jėzuitų architektas Jokūbas Grimas (Jakub Grime). Pasagos formos rūmų ansamblis buvo vienas didžiausių ir įdomiausių Vilniuje, kurio visas šiaurinis fligelis arčiau Neries buvo skirtas bažnyčiai²⁰. Deja, bet gražiais naujais rūmais jėzuitai džiaugėsi tik apie porą dešimtmečių. 1773 m. Jėzuitų ordinas panaikintas. 1774 m. Lukiškių rezidenciją perėmė Edukacinė komisija.</p>
<p>Masalskio (1774–1794). 1774 m. rezidencija su žeme parduota Vilniaus vyskupui Ignatui Jokūbui Masalskiui (Ignacy Jakub Massalski). Jam valdant parengtas pirmasis Vingio sutvarkymo projektas – vietovė turėjo būti paversta miesto parku, bet projektas liko tik popieriuje. Dalis rūmų užleista mokytojų seminarijos bendrabučiui, kitais pastatais ir sodais naudojosi Universiteto profesoriai. 1784 m. chemijos dėstyti pakviestas Jozefas Sartorius (Josephus Gerardus Sartorius), čia įkūrė chemijos ir farmacijos laboratoriją, pradėjo tyrinėti Vilniaus ir jo apylinkių orą, tam tikslui atsigabeno specialų aparatą. Taigi Vingis siejamas ne tik su farmacijos, bet ir su aplinkos tyrinėjimų Lietuvoje pradžia. Po Masalskio žūties dvarą paveldėjo jo brolio vaikai, bet visus dvaro valdymo reikalus tvarkė Vilniaus vyskupystės valdžia²¹.</p>
<p>Gubernatorių (1794–1806). Kurį laiką čia gyveno gubernatorius Nikolajus Repninas (Nikolaj Repnin). 1799 m. Vingio dvarą nusipirko Platonas Zubovas (Platon Aleksandrovič Zubov), 1801 m. atiteko gubernatoriui Levinui Augustui Gotlybui Benigsenui (Levin August Gottlieb Theophil, Graf von Bennigsen). Restauruoti rūmai virto puošnia vasaros rezidencija, čia 1801–1806 m. vėl kunkuliavo kultūrinis gyvenimas, dažnai viešėjo Universiteto profesoriai²¹.</p>

Laikotarpis ir pagrindiniai bruožai

Rusijos–Prancūzijos karo ir pokario (1812–1850). 1812 m., ruošiantis karui su Prancūzija, Vingio rūmuose tris mėnesius viešėjo caras Aleksandras I (Aleksandr I Pavlovich). Ir rūmai, ir apylinkių grožis carui padarė tokį neišdildomą įspūdį, kad nutarė juos nusipirkti. Vingyje, caro garbei surengtoje puotoje, jis ir sužinojo apie Napoleono (Napoléon Bonaparte) armijos persikėlimą per Nemuną. Į Vilnių įžengusi prancūzų kariuomenė Vingio rūmuose įrengė karo lauko ligoninę. Rudenį traukdamiesi prancūzai likimo valiai paliko besigydančius. Ligonius užklupo badas, vėliau per gaisrą daug jų sudegė. 1813 m. dvarą su apdegusiais rūmais perėmė valstybės išdas. Po 1826 m. čia įsikūrė kareivinės, artilerijos mokykla, parako sandėliai²¹.

Vingio fermos (1850–XIX a. pab.). XIX a. viduryje iškeldinus kareivines, Vingio dvaro centrinė dalis ir jo centras vėl išnuomojama. Buvo plėtojamas pieno ir kumyso ūkis, laikoma apie 100 karvių ir arklių. Apie 1870 m. nugriauti senųjų rūmų likučiai. Dvarvietės teritorija sutvarkoma, čia vėl atsiranda gazonų, iškyla keletas naujų mūrinių ir medinių pastatų. Tačiau pats Vingio šilas buvo viena pavojingiausių miesto vietų. Naktimis čia rinkdavosi valkatos, vagys ir plėšikai. Paskutinis Vingio fermos nuomininkas K. Kozlovskis fermos ir jai priklausiusio miško teritoriją aptvėrė žuolinių ir pušinių sijų tvora²¹.

Miesto parko (XIX a. pab.–1919). Generalgubernatorių rūmų administracija nutarė paversti Vingio šilą miesto parku. Tvarkoma teritorija. Tvarką parke prižiūrėjo uniformuoti pareigūnai. Įėjimas į parką buvo mokamas. Vingio ferma tampa valdininkų vasaros poilsio vieta. Pastatoma keletas vasarnamių, atgaivinamas fontanas, įrengiamas paplūdimys, valčių punktas. XX a. pr. ūkinėms gyventojų reikmėms patenkinti nutiesiamas siaurasis geležinkelis²¹.

Botanikos sodo (nuo 1919). 1919 m. dalis Vingio teritorijos buvo perduota Stepono Batoro Universitetui, 1939 m. – Vilniaus universitetui. Nuo 1919 m. Vingio dvaro sodyboje įsikūręs botanikos sodas. Jau nuo pat pradžių seni pastatai ir sodą juosianti tvora kėlė daug rūpesčių, reikalavo remonto, o tuo pačiu ir investicijų. 1921 m. sodo direktorius Piotras Višnievskis (Piotr Wiśniewski) informuoja, kad reikia remontuoti sodą juosiančią tvorą arba iki žiemos bent jau ją paremti stulpais²². Tik 1929–1930 m. gautas finansavimas ir 90 metrų senosios tvoros, kuri buvo avarinės būklės, pakeista nauju mūru²³.

Sodo prašymu istorinę medžiagą apie Vingio dvarą rinko istorikė Sigita Gasparavičienė ir 2001 m. paskelbė spaudoje^{18, 19, 21}. Gedimino technikos universiteto Miestų statybos katedros specialistai bei istorikai parengė pasiūlymų, kaip būtų galima sutvarkyti šią teritoriją²⁴.

Jėzuitų vienuolyno ir kitų statinių kompleksas (Vingio dvaro sodyba), Vilnius, M. K. Čiurlionio g. 110 įregistruotas Kultūros vertybių registre 2010-09-08. Unikalus kodas 33873. Tai XVI–XX I p. kompleksas, vertingas archeologinėmis, architektūrinėmis, istorinėmis, kraštovaizdžio ir želdynų savybėmis. Dėta ir dedama daug pastangų bandant pritraukti stambesnes investicijas komplekso renovacijai, deja, kol kas tai padaryti nepavyko.

18 Sigita Gasparavičienė, Kęstutis Labanauskas, „Vingio parko praeities pėdsakais“, in: *Šiaurės Atėnai*, 2001, nr. 17 (555), p. 10.

19 Sigita Gasparavičienė, „Jėzuitų laikotarpis“, in: *Šiaurės Atėnai*, 2001, nr. 23 (561), p. 10, 11.

20 Vladas Drėma, *op. cit.*, p. 160–163.

21 Sigita Gasparavičienė, „Vingio parkas XVIII a. pab.–XX a. pr.“, in: *Šiaurės Atėnai*, 2001, nr. 25 (563), p. 10.

22 Protokół I posiedzenia Rady Wydziałowej Wyzd. Mat. – Przycz. i Lekar. USB z dnia 21 września 1921 r., Sprawa remontu ogroduzenia Ogrodu Botanicznego, in: LCVA, f. 175, ap. VII, b. 55, l. 22.

23 Sprawozdanie z działalności Ogrodu Botanicznego USB na folwarku Zakret w roku akad. 1929/30, in: LCVA, f. 175, ap. VII, b. 52, l. 1.

24 Konstantinas Jakovlevas-Mateckis, Sigita Gasparavičienė, „Vilniaus jėzuitų vienuolyno sodo Vingyje tyrimų analizė ir atkūrimo projektiniai bei paveldosauginiai siūlymai“, in: *Urbanistika ir architektūra*, 2004, t. 28, nr. 3, p. 121–130.

Laikotarpis ir pagrindiniai bruožai
Kairėnų kapinyno (IV–VI a.). Kapai aptikti 1951 m., rasta žalvario dirbinių (papuošalų) ³⁰ . Kairėnų radiniai saugomi Lietuvos nacionaliniame muziejuje, o teritorija paskelbta archeologijos paminklu.
Senasis (1545–1596). Pirmosios rašytinės žinios: dvaras 1545 m. atiteko Jarmalai, o 1586 m. – Mikalojui Kiškai ^{31, 32} .
Isaikovskių (1596–1689). 1596 m. dvaras atiteko Jonui Isaikovskiui (Jan Isajkowski) ir buvo šios giminės rezidencija beveik šimtą metų. Šiuo laikotarpiu ir pastatytas nemažas gyvenamasis pastatas. 1689 m. dvaras parduotas Jonui Šreteriui ^{32, 33} .
Sapiegų (1692–1764). Kazimieras Jonas Sapiega (Kazimierz Jan Sapieha) dvarą nusipirko 1692 m. Dvaras buvo nuomojamas arba užstatomas: 1696 m. – Jonui Kazimierui Kirkorui, 1699 m. – Mykolui Jonui Tyzenhauzui (Michał Jan Tyzenhauz), 1700 m. – Vainai, 1703 m. – Steponui Tyzenhauzui, 1704 m. – Rachelei Krišpinienei, 1705 m. – Kazimierui Piontkovskiui, 1730 m. – Vilniaus Antakalnio vienuoliams trinitoriams, nuo 1759 m. – Lopacinskiams, kurie vėliau šį dvarą ir nusipirko. Veržuvoje veikė vienas seniausių Lietuvoje popieriaus fabrikų ^{34, 35, 36} .
Lopacinskių (1759–1870). 1759 m. dvarą perėmė būsimas Žemaičių vyskupas Jonas Dominykas Lopacinskis (Jan Dominik Łopaciński), 1764 m. Kairėnai atitenka jo broliui Mikalojui, kurio palikuonys valdys dvarą daugiau nei šimtą metų. 1820–1857 m. Kairėnai – pagrindinė Juozo Mikalojaus Adomo (Józef Mikołaj Adam) Lopacinskio ir Daratos Marikonytės (Dorota Morykoni)-Lopacinskienės rezidencija. Dvarvietė ypač gerai tvarkoma: pastatyta naujų mūrinių ūkinių pastatų (išlikę iki mūsų dienų), pertvarkomas parkas. Senasis popieriaus fabrikas gamino popierių su vandenženkliau „Koirani“, o malūnai aprūpino Vilniaus miestą gerais kvietiniais miltais. Dvaras tapo svarbiu Vilniaus visuomenės gyvenimo centru. Čia veikė orkestras ir mėgėjų teatras, lankėsi pažangios minties žmonės. Ignatas Dominykas Pranciškus Lopacinskis (Ignacy Dominik Franciszek Łopaciński), dalyvavo 1863 m. sukilime, buvo Lietuvos skyriaus sukilimo vadovybės narys (spaudos ir atsišaukimų redaktorius), vienas iš 1863 m. sudarytos vyriausybės penkių narių, 1863–1867 m. Kairėnuose gyveno prižiūrimas policijos ^{37, 38, 39} .
Tiškevičių (1870–apie 1900). 1870 m. Kairėnus nupirko Juozas Tiškevičius (Józef Tyszkiewicz). Jis valdė dar ir Lentvario, Kretingos ir Palangos dvarus, tad Kairėnuose nerezidavo. Vykdyta ūkinė veikla. Popieriaus fabrikas pertvarkytas į vinių fabriką, vėliau uždarytas ^{40, 41, 42} . To meto (1875–1877) Kairėnų dvaro centrinė dalis pavaizduota Napoleono Ordos piešinyje ⁴³ .
Stolypinų (1911–1927(33)). Už skolas iš Tiškevičių dvaras perėjo Vilniaus žemės bankui, 1909 m. parduotas Dimitrijui Buterlinui, o apie 1911 m. – pirkliais Nikolajui ir Teodorui Stolypinams ^{41, 42, 44} .
Ligoninės (1927(33)–1974). Dvarą nupirko valstybė ir 1927 m. pradėjo projektuoti didžiulę psichiatrinę ligoninę. 1934 m. arklidės pritaikytos pagrindiniam ligoninės pastatui, buvusiam svirne įrengta virtuvė. Tarybiniais laikais pastatytas rūsys (užpylus dalį tvenkinio), gyvenamasis namas ^{41, 45} .

Laikotarpis ir pagrindiniai bruožai

Botanikos sodo (nuo 1974). 1974 m. apie 150 ha sklypas perduotas Vilniaus universitetui, botanikos sodui kurti. Generalinį projektą ruošė tuometinis Paminklų konservavimo institutas. Tada ir dar kiek vėliau atlikti Kairėnų dvaro ansamblio istoriniai tyrimai, įvertinti išlikę dvaro pastatai, parko ir tvenkinių būklė^{31, 32, 36, 46}. Ansamblis paskelbtas architektūros paminklu.

Pirmųjų rūmų vietoje 1980 m. atlikti archeologiniai kasinėjimai. Nustatytas pirmųjų dvaro rūmų dydis ir vėlesni perstatymai. Rasti Isaikovskių giminės herbiniai kokliai^{47, 48}. 1979–1980 m. rekonstruoti tvenkiniai, vėliau nugriauti Beverčiai statiniai, išvalytas parkas, 2002 m. baigtas restauruoti buvusių arklidžių fasadas.

Kairėnų dvaro sodyba, Vilnius, Kairėnų g. įregistruota Kultūros vertybių registre 2003-03-14. Unikalus kodas 15823. Tai XVI a. pab.–XX a. pr. kompleksas, vertingas dėl archeologinių, architektūrinių, istorinių, kraštovaizdžio ir želdynų ypatybių.

2004 m. atstatytas dvaro fontanas, 2005 m. renovuotas buvusio dvaro malūno stogas, 2006 m. atlikti buvusių antrųjų dvaro rūmų pamatų archeologiniai tyrimai, renovuojami parko takai. 2007–2008 m. įgyvendintas ES struktūrinių fondų remiamas projektas, pritaikant dvaro pastatus ir infrastruktūrą sodo lankytojams: dvaro arklidėse įsikūrė Muziejus, svirne – Informacinis centras ir kavinė. 2011 m. pirmųjų rūmų vietos kontūras pažymėtas akmenų sienele ir veja.

30 I. Sadauskaitė, „Kairėnų ir Seiliūnų kapinynų radiniai“, in: *LTSR MA Darbai. Serija A*, 1959, nr. 1 (6), p. 59.

31 Kęstutis Labanauskas, *Buvusio Kairėnų dvaro parkas*: Istorijos apybraiža, Paminklų konservavimo institutas, 1979, in: VRVA, f. 1019, ap. 11, b. 6035, l. 17.

32 Arimeta Vojevodskaitė, *Kairėnų dvaro pastatai*, Paminklų restauravimo projektavimo institutas, 1981, in: VRVA, f. 1019, ap. 11, b. 263, l. 50.

33 Kęstutis Labanauskas, *op. cit.*, l. 17, 25, 26.

34 Kęstutis Labanauskas, *op. cit.*, l. 29, 30.

35 Arimeta Vojevodskaitė, *op. cit.*, l. 52.

36 Jūratė Valužytė, *op. cit.*, l. 3, 4.

37 Kęstutis Labanauskas, *op. cit.*, l. 52, 54, 55.

38 Arimeta Vojevodskaitė, *op. cit.*, l. 53, 54.

39 Jūratė Valužytė, *op. cit.*, l. 7, 11, 13, 14, 15.

40 Kęstutis Labanauskas, *op. cit.*, l. 78.

41 Arimeta Vojevodskaitė, *op. cit.*, l. 56.

42 Jūratė Valužytė, *op. cit.*, l. 15, 16.

43 Vytautas Levandauskas, Renata Vaičekonytė-Kepežinskienė, *Napoleonas Orda. Senosios Lietuvos architektūros peizažai*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2006, p. 224, 225.

44 Kęstutis Labanauskas, *op. cit.*, l. 82.

45 Jūratė Valužytė, *op. cit.*, l. 17, 19.

46 Leonas Čibiras, Dainora Juchnevičiūtė, VVU Botanikos sodas Kairėnuose: esamos padėties įvertinimas, atraminis planas. Paminklų konservavimo institutas, 1979, in: VRVA, f. 1019, ap. 11, b. 6037, 166, l. 26.

47 Liudvikas Dzikas, *Buvusio Kairėnų dvaro archeologinių tyrimų ataskaita*, Paminklų restauravimo projektavimo institutas, 1980, in: VRVA, f. 1019, ap. 11, b. 6038, l. 16.

48 Liudvikas Dzikas, *Buvusio Kairėnų dvaro archeologiniai tyrimai (Užstatymo liekanos buv. dvaro parke)*: Brėžiniai. Paminklų restauravimo projektavimo institutas, 1980, in: VRVA, f. 1019, ap. 11, b. 6039, l. 22.

THE VILNIUS UNIVERSITY
BOTANICAL GARDEN FROM 1781
TO TODAY: SOME FACTS
ABOUT ITS HISTORY

Silva Žilinskaitė, Audrius Skridaila

SUMMARY

KEYWORDS: botanical garden, activity, collections, heritage.

Established in 1781, the Vilnius University Botanical Garden was subsequently situated in four different locations: a courtyard at 22 Pilies St. (1781–1799), Sereikiškės Park (1799–1842), Vingio Park, where its Vingio Department is currently based (since 1919), and Kairėnai (since 1974).

The garden was founded by the French professor Jean Emmanuel Gilibert. From 1784 to 1787, it was headed by the famous German traveller and scholar Johann Georg Adam Forster. In the first half of the 19th century, the director of the garden was professor Stanisław Bonifacy Jundziłł. The Russian government closed the garden in 1842. In 1919, it was reopened as part of Stephen Báthory University in Vingio Park. In 1974, an additional area of 150 ha in Kairėnai was allocated to the garden.

Today, the garden is the largest (199 ha) botanical garden in Lithuania, which has the richest collections (10,024 plant species in 2017). More than 450 species of vascular plants are found growing naturally in the garden (about 25 % of all Lithuanian flora species). The garden is also an interesting complex of historical (related to the history of the garden and its sites), archaeological (4th–6th century AD Baltic barrow in Kairėnai), architectural (the Kairėnai estate buildings and the Vingio estate remnants) and landscape (the Kairėnai park with a fourteen-pond system) heritage. It is a wonderful educational space where botanical and ecological knowledge is communicated to students, schoolchildren and adults through educational activities – guided tours, academic events, lectures, exhibitions, fairs and workshops. More than 86 thousand visitors were registered in the garden in 2017, and most of them were involved in educational activities.